

Raadsvergadering	
Volgnummer	64-2023
Onderwerp	Onderzoeksrapport "Onvoltooid Verleden, ontrecting en rechtsherstel van Joodse inwoners in de gemeenten Maastricht, Amby en Heer".
Domeinvergadering	Algemene Zaken
Programmanummer	0 Bestuur en ondersteuning
Registratienummer	2023.03636
Collegevergadering	5 september 2023
Portefeuillehouder	Burgemeester Hillenaar
Organisatieonderdeel	Afdeling Bestuurszaken
Behandelend ambtenaar	P Hermans Telefoonnummer: 043-354038 Petro.Hermans@maastricht.nl
Bijlagen	bijlage 1 Raadsbesluit bijlage 2 Onderzoeksrapport "Onvoltooid Verleden, Ontrecting en rechtsherstel van Joodse inwoners in de gemeenten Maastricht, Amby en Heer". bijlage 3 Advies begeleidingscommissie

AAN DE GEMEENTERAAD

Samenvatting

Het college heeft op 12 april 2022 besloten om nader onderzoek te laten doen naar het handelen van het gemeentebestuur van Maastricht bij de onteigening en vervreemding van panden van Joodse inwoners tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog. Dit onderzoek is afgerond.

Wanneer de raad instemt met het voorstel van het college worden de conclusies van het onderzoeksrapport "Onvoltooid Verleden, Ontrecting en rechtsherstel van Joodse inwoners in de gemeente Maastricht, Amby en Heer" door de raad overgenomen en zal, als eerherstel voor het

handelen van het gemeentebestuur tijdens de Tweede Wereldoorlog en kort daarna, voor de borging van de continuïteit en versterking van de Joodse gemeenschap in Maastricht, eenmalig een bedrag van €100.000, en voor de verspreiding van de in het onderzoek opgedane kennis en educatie, eenmalig een bedrag van €25.000, beschikbaar worden gesteld.

Beslispunten

1. De raad neemt de in het onderzoeksrapport “Onvoltooid Verleden, Ontrechting en rechtsherstel van Joodse inwoners in de gemeente Maastricht, Amby en Heer” vermelde conclusies over;
2. De raad stelt als eerherstel voor het handelen van het gemeentebestuur tijdens de Tweede Wereldoorlog en kort daarna:
 - a. voor de borging van de continuïteit en versterking van de Joodse gemeenschap in Maastricht eenmalig een bedrag van €100.000 beschikbaar, dat wordt beheerd door een nader in te stellen fonds;
 - b. voor de verspreiding van de in het onderzoek opgedane kennis en educatie eenmalig een bedrag van €25.000 beschikbaar, dat wordt beheerd door een nader in te stellen stuurgroep.

1. Aanleiding, bevoegdheden en context.

Aanleiding en bevoegdheden

Het college heeft op 12 april 2022 besloten om nader onderzoek te laten doen naar het handelen van het gemeentebestuur van Maastricht bij de onteigening en vervreemding van panden van Joodse inwoners tijdens en na de Tweede Wereldoorlog. Bij brief van 6 januari 2022 heeft de heer De Reus, voorzitter van de NIHS (Nederlands-Israëlische Hoofdsynagoge) Limburg, het college hierom gevraagd.

De onderzoeksvragen

Besloten is om het onderzoek in te stellen aan de hand van de volgende vragen:

- Hoe heeft de onteigening, vervreemding en doorverkoop van de (al dan niet) in de Verkaufsbücher genoemde Joodse woningen (waaronder begrepen koop- en huurwoningen

- alsmede bedrijfs- en winkelpanden en grond) en inboedel tijdens en na de Tweede Wereldoorlog in Maastricht plaatsgevonden, zo mogelijk per woning?
- Hoe heeft de onteigening, vervreemding en doorverkoop van de (al dan niet) in de Verkaufsbücher genoemde woningen en inboedels van andere gedeporteerden zoals Sinti, Roma, homoseksuelen, communisten, socialisten en verzetslieden in Maastricht plaatsgevonden, zo mogelijk per woning?
 - Heeft het toenmalige gemeentebestuur hierover besluiten genomen?
 - Welke rol heeft het toenmalige gemeentebestuur en haar (politie)ambtenaren hierbij toen gespeeld?
 - Zijn er aanwijzingen dat door de gemeente tijdens en na de oorlog belastingen of andere heffingen zijn opgelegd aan de voormalige (ic de rechtmatige) eigenaren over de jaren waarin zij van hun eigendom geen gebruik konden maken?
 - Heeft het gemeentebestuur in de naoorlogse periode ooit gesproken over een mogelijke compensatieregeling?
 - Is er in de naoorlogse periode ooit een compensatieregeling aangeboden? Zo ja, wanneer, waarvoor en voor welk bedrag?
 - Is er andere relevante informatie over deze kwestie in de archieven te vinden, zo mogelijk per woning?

Tijdens het onderzoek is door de begeleidingscommissie verzocht om in het rapport meer uitleg te geven over de historiografie van de Duitse bezetting en het lokale bestuur en om nader in te gaan op het moreel rechtsherstel.

De opdracht voor het onderzoek is verleend aan dr. René J.T. van Rijsselt, senior onderzoeker Universiteit Utrecht, die deze opdracht samen met zijn broer Erik F. van Rijsselt, deskundige op het gebied van regionaal archiefonderzoek Tweede Wereldoorlog en Marjolein Vlieks, research fellow Nuhanovic Foundation – Centre for War Reparations, heeft uitgevoerd.

Begeleidingscommissie

Besloten is om het onderzoek te laten begeleiden door een commissie onder (technisch) voorzitterschap van de burgemeester, waarin verder zitting hebben:

- De heer Ernst de Reus, voorzitter van het NIHS Limburgs als vertegenwoordiger van de Joodse Gemeenschap;
- Ter zake deskundig historicus de heer Herman van Rens (auteur van het boek "Vervolgd in Limburg" over de vervolging van Joden en Sinti in Nederlands Limburg) en
- De heer Jac Lemmens, gemeentearchivaris van Roermond en Weert, is afgestudeerd op de Joodse Gemeente Maastricht.

Deze commissie heeft als taak het onderzoek te begeleiden en op basis van de onderzoeksresultaten het college te adviseren over een eventuele vorm van compensatie.

In bijlage 3 treft u het advies van deze begeleidingscommissie aan het college aan. Het college heeft dit advies overgenomen en legt de besluitvorming, gelet op het budgetrecht van de raad, voor aan de gemeenteraad.

Context

Enkele passages uit het advies van de begeleidingscommissie die tot de twee aanbevelingen hebben geleid:

Het onderzoek "Onvoltooid Verleden, Ontrechting en rechtsherstel van Joodse inwoners in de gemeenten Maastricht, Amby en Heer" geeft een indringende inzicht in de jaren voor, tijdens en na de oorlog. Dit onderzoek is echter anders, omdat het leed van de slachtoffers nog meer tastbaar wordt.

De begeleidingscommissie beseft dat door dit rapport een dilemma ontstaat. Voor nabestaanden worden oude wonden weer opgehaald. Leed wordt opgerakeld. "Komt er dan nooit een moment dat we deze verschrikkelijke periode kunnen afsluiten?", zullen sommigen zich misschien afvragen. De begeleidingscommissie realiseert zich deze pijn ten volle. Maar vindt het belangrijk dat deze geschiedenis wordt geschreven.

Daar is een goede reden voor. In Nederland zijn relatief meer Joden vermoord dan in andere West-Europese landen. Dat komt voor een belangrijk deel door de medewerking van Nederlandse bestuurlijke instanties en de bevolking. De bescherming van burgers is een essentiële taak van de overheid. De overheid heeft deze plicht tijdens en na de oorlog verzaakt. Natuurlijk waren er

omstandigheden die het voor bestuurders lastig maakten om deze taak naar behoren uit te voeren. Er bestaat echter een verschil tussen actief meewerken en “mee-stribbelen” met de bezetter (vertragen of heimelijk tegenwerken). De bestuurders, ambtenaren en politie in Maastricht vielen vooral onder de eerste categorie. Ook een groot deel van de bevolking heeft weggekeken van de catastrofe die hun Joodse medeburgers trof. Onverschilligheid was standaard.

De resultaten van het onderzoek, zoals beschreven in dit rapport, zijn pijnlijk en hard. De gemeente kon zijn burgers niet beschermen tegen het vreselijke onrecht en soms wilde zij dat ook niet. Toenmalige bestuurders, ambtenaren en politieagenten hebben actief meegewerkt met de bezetter, geen compassie betoond met de Joodse inwoners. Soms probeerden bestuurders zelfs voordeel te halen uit de verkoop van panden; een wethouder en een burgemeester die deden aan zelfverrijking en een burgemeester die een uiterst kille houding had richting de Maastrichtse Joden en naar wie toch een straat werd genoemd in Maastricht; het zijn een paar voorbeelden uit het rapport. Het is wrang te lezen over de bureaucratische en kille opstelling van de toenmalige bestuurders.

Ook na de bevrijding schoot de overheid tekort. Op materieel gebied was het rechtsherstel karig, onvolledig en vaak inhumaan. Bij de onteigende ondernemingen werd slechts in beperkte mate de schade hersteld. Bij de woonhuizen ging het vaak om “minnelijke schikkingen” waarbij de getraumatiseerde overlevende Joden of hun nabestaanden aan het kortste eind trokken. Bij het herstel van de synagoge heeft de gemeente nauwelijks hulp geboden. Bovendien, zo stelden B&W, moest de “vreselijke” krimp van het aantal leden van de Joodse gemeenschap toch wel aanleiding zijn voor een interne reorganisatie die tot een kostenbesparing zou kunnen leiden.

Maar minstens zo schrijnend is het ontbreken van moreel rechtsherstel. Na de bevrijding van Maastricht ontbrak het in alle lagen van het bestuur aan compassie voor mensen die terugkeerden uit de kampen of uit hun onderduik. In plaats van erkenning van hun leed en het rechtsherstel was er ongeloof en een moeizame, mentaal belastende en bureaucratische procedure. De gemeente zelf toonde geen medeleven en bood geen hulp. De pijn hierover proef je uit de interviews die in het rapport zijn opgenomen.

De Joodse gemeenschap ervoer de periode na de bevrijding als een voortzetting van de onverschilligheid waarmee ze ook tijdens de oorlog werd geconfronteerd. Het formalistische rechtsherstel in Maastricht was gebaseerd op regels van de landelijke overheid. Ook Maastrichtse Joden leden onder het uitgangspunt van de regering, dat de Joodse gemeenschap geen uitzonderingspositie mocht krijgen, ondanks het feit dat Joden bovenmatig getroffen waren door ontrechting en vervolging. Een cynisch standpunt als men bedenkt dat zeventig procent van de Nederlandse Joden was vermoord.

Inmiddels leven we in 2023. Bijna alle leden van de generatie die is teruggekeerd uit de kampen zijn inmiddels overleden. In Maastricht en Limburg is de omvang van de Joodse gemeenschap nog maar een fractie van de gemeenschap van vóór de oorlog. Het is een uitdaging om nog iets aan Joods leven te doen in Maastricht. De commissie doet daarom een aantal aanbevelingen om invulling te geven aan met name het morele rechtsherstel.

Aanbevelingen door de begeleidingscommissie

De begeleidingscommissie is van oordeel dat gelet op de pijnlijke en harde conclusies, compensatie voor de Joodse gemeenschap op zijn plaats is en komt tot de volgende twee aanbevelingen:

1. Borgen van continuïteit en versterking van de Joodse gemeenschap in Maastricht door middel van een financiële tegemoetkoming. Hoewel het leed niet met geld is te compenseren is tegemoetkoming gerechtvaardigd. De begeleidingscommissie heeft onder meer gekeken naar het beleid van de gemeente Nijmegen, een stad die qua omvang van de totale en de Joodse bevolking met Maastricht vergelijkbaar is. Voor de continuïteit en versterking van het Joods leven heeft Nijmegen een bedrag van 100.000 euro toegekend.
2. Verspreiding van kennis en educatie. In de bijlage worden voorbeelden en suggesties aangedragen. Ook hier sluit de commissie aan bij het bedrag dat in Nijmegen wordt toegekend. Voor educatie heeft Nijmegen een bedrag van 25.000 euro toegekend. De commissie stelt voor om met name de educatie te laten coördineren via een stuurgroep, waarin de gemeente nadrukkelijk participeert.

De begeleidingscommissie hoopt dat, na het lezen van dit rapport, de gemeente Maastricht zich kan vinden in de aanbevelingen en actief wil bijdragen aan de continuering van Joods leven in Maastricht en aan het vergroten van de kennis over de Sjoa bij de Maastrichtse bevolking.

“Wij hopen van harte dat de gemeente Maastricht zich nu menselijker opstelt en zijn morele verantwoordelijkheid wel neemt. Andere gemeenten, zoals Nijmegen en Eindhoven, gingen Maastricht voor en boden compensatie aan de Joodse gemeenschap.

Juist in een tijd van toenemend antisemitisme is voorlichting aan burgers en scholen essentieel. Een landelijk onderzoek, begin 2023, liet zien dat 25 % van de jeugd denkt, dat de Holocaust niét heeft plaatsgevonden en dat het 'fake news' is. Het legt ons allen de plicht op, om ieder keer opnieuw aandacht te vragen voor wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog en daarna is gebeurd.”

“Met de onderzoekers delen wij de opvatting dat we hopelijk met de resultaten van het onderzoek en het belichten van de impact die de gebeurtenissen hadden op de Joodse inwoners van de drie gemeenten, een situatie kan ontstaan waarin de Joodse gemeenschap aan de ene kant en de Maastrichtse gemeenschap aan de andere kant, samen een stap kunnen zetten. Van een onvoltooid verleden naar een gedeeld verleden.”

2. Gewenste situatie.

De feitelijke historische gebeurtenissen zoals beschreven in het onderzoeksrapport te erkennen als ook het belang van de noodzaak om de relatie tussen de Joodse gemeenschap en de gemeente Maastricht te revitaliseren.

Indicatoren.

N.v.t.

3. Argumenten.

Een belangrijke eerste stap naar een vorm van genoegdoening is een goed onafhankelijk onderzoek dat de thematiek voor de gemeente Maastricht definitief in kaart brengt. De in dit onderzoeksrapport feitelijk beschreven handelwijzen van het stadsbestuur in die periode geeft aanleiding tot een vorm van eerherstel. Het voorstel van de begeleidingscommissie om hiervoor een bedrag van €100.000 beschikbaar te stellen voor het borgen van continuïteit en versterking van de Joodse gemeenschap

in Maastricht wordt, mede in vergelijking met andere steden, als passend gezien. Het beheer van dit bedrag zal door een nog nader in te stellen fonds gebeuren.

Het doel van het onderzoek is om vast te stellen hoe het proces van onteigening zich voltrok, wie er bij betrokken waren en hoe er na de oorlog mee werd omgegaan. Het onderzoeksrapport voorziet daarin en maakt het leed van de slachtoffers meer tastbaar door gesprekken met hun en nabestaanden weer te geven in het rapport.

Het is heel belangrijk dat er erkenning blijft voor het leed dat is geschied en het voorliggende onderzoeksrapport draagt daaraan bij door inzicht te geven in de rol van de lokale overheid (tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog). De stapsgewijze totale ontneming van de rechten van Joden, de ontmenselijking van en de daaropvolgende moord op de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn veel meer dan een gitzwarte bladzijde van onze geschiedenis. De basis hiervan, antisemitisme, moet daarom krachtig worden bestreden. De aanbeveling van de commissie om €25.000 beschikbaar te stellen voor educatie, past dan ook in een breder actueel maatschappelijke debat over toenemend antisemitisme. Het beheer van dit bedrag zal door een nog nader samen te stellen stuurgroep gebeuren.

4. Alternatieven.

N.v.t.

5. Financiën.

Aan de raad wordt voorgesteld om de kosten voor het educatief programma en het fonds (totaal €125.000) ten laste te brengen van de post Onvoorzien.

6. Vervolg.

Na besluitvorming door uw raad volgt een gesprek met vertegenwoordiging van de Joodse gemeenschap over de wijze waarop het educatieve programma gerealiseerd gaat worden en hoe het fonds vorm gaat krijgen.

7. Participatie

De heer Ernst de Reus, voorzitter van het NIHS Limburgs maakt als vertegenwoordiger van de Joodse Gemeenschap deel uit van de begeleidingscommissie. Verder zijn diverse nog in leven zijnde slachtoffers en nabestaanden betrokken bij het onderzoek door hun te interviewen en een verslag hiervan op te nemen in het onderzoeksrapport.

Burgemeester en Wethouders van Maastricht,

De Secretaris,

G.J.C. Kusters

De Burgemeester,

W.A.G. Hillenaar

Raadsvoorstel

Bijlage 1.

DE RAAD DER GEMEENTE MAASTRICHT,

gezien het voorstel van Burgemeester en Wethouders d.d 5 september 2023, organisatieonderdeel Bestuuradvisering, no. 2023.03636;

gelet op het bepaalde in artikel 189 gemeentewet, het budgetrecht van de gemeenteraad,

BESLUIT:

1. De in het onderzoeksrapport "Onvoltooid Verleden, Ontrechting en rechtsherstel van Joodse inwoners in de gemeente Maastricht, Amby en Heer" vermelde conclusies over te nemen;
2. Als eerherstel voor het handelen van het gemeentebestuur tijdens de Tweede Wereldoorlog en kort daarna ten laste van de post Onvoorzien beschikbaar te stellen:
 - a. voor de borging van de continuïteit en versterking van de Joodse gemeenschap in Maastricht, eenmalig een bedrag van €100.000, dat wordt beheerd door een nader in te stellen fonds;
 - b. voor de verspreiding van de in het onderzoek opgedane kennis en educatie, eenmalig een bedrag van €25.000, dat wordt beheerd door een nader in te stellen stuurgroep.

Aldus besloten door de raad der gemeente Maastricht in zijn openbare vergadering van

de griffier,

{{(esl:Signer1:Signature:size(200,50))}}

de voorzitter,

{{(esl:Signer2:Signature:size(200,50))}}

Raadsbesluit